

Zentai Károly

A katonai mesterlövész-képesség történelmi jelenléte a 19. és a 20. században

Bevezetés

A fekete lőpor feltalálásával és az egy személy által hordozható tűzfegyverek megjelenésével kezdetét vette a löfegyverek, lövedékek és azok különféle célokra történő használatának evolúciója. Ahogyan az napjainkban is megfigyelhető, először a szakma iránt érdeklődő, kísérletező kedvű – rendszerint tehetősebb – civil puskások körében terjedtek el az új fejlesztések, és onnan jutottak be kisebb-nagyobb mennyiségben a haderők arzenáljába. Bár a hadtörténelem korábbi időkből is beszámol a pontos lövések ütközeteket eldöntő hatásáról, a huzagolt puszkacső, a pontosan kimért lőportöltet, a stabil röppályával rendelkező lövedékek és a több száz méteres lőtávolsághoz beállítható irányzék a 19. század közepe táján jelentek meg együttesen, egy-egy tömegesen gyártott puszkában. A napóleoni elveken nevelkedett katonai vezetők eleinte nehezen fogadták el a tényt, hogy nem csupán a vonal alakzatban elhelyezkedő lövészek egyszerre kiváltott, gyakorlatilag alig célzott tüze tud pusztítani. Egyre több katonai konfliktusban bukkant fel a fegyvere határait jól ismerő, célpontját tudatosan kiválasztó, távolságot becsülő, irányzékot állító és a célzott, pontos puszkalövést leadó katona alakja. Az alakzattól, parancsszóra, kollektíven leadott, az ellenséges alakzatra célzott lövés bizonyos mértékben felmenti az egyént az emberölés terhe alól, hiszen a katonák nem személyre céloztak, és nem is voltak biztosak benne, hogy a lövés talált-e. Az ellenséget tudatosan célba vevő lövész számára, miután felderítette célját, leadta a lövést és végignézte a találatot, a megölt vagy megsebzett katona személylyé, emlékké válik. A helyi katonai parancsnokok esetenként felismerték a nagy távolságú lövés harcászati jelentőségét, és annak bizonyos mozgásteret adtak, esetleg megszervezték működését. Amennyiben a harcászati vezetők nem voltak tisztában a pontos, nagy távolságú puszkalövés és az arra képes katona jelentőségével, a benne rejlő értékek kihasználatlanok maradtak. A következőkben néhány katonai konfliktusból, illetve időszakból emelek ki olyan példákat, amelyek a mesterlövészszakma napjainkban is tartó fejlődéséhez vezettek.

1. Az észak-amerikai polgárháború

Az alkalmazott haditechnikai eszközök és módszerek vonatkozásában az észak-amerikai polgárháborút az ipari forradalom által megteremtett technikai lehetőségek hadszínterén való megjelenése jellemzi. A táviró, a vasúti szállítás, a páncélozott folyami naszádok és más újítások mellett ebben a háborúban jelentek meg először tömegesen az egyesített

lőszert, a töltényt tüzelő hátultöltő vagy ismétlő fegyverek. A lőszer–irányzék–huzagolás–lövő kombinációja lehetővé tette a több száz m-re leadott, álló emberalakot vagy mellalakot eltalálni képes puska lövések leadását. Ez volt az a katonai konfliktus, amelyben a szemben álló felek kezében a következő kategóriákba tartozó egyéni lőfegyverek mindegyike jelen volt:

- huzagolatlan csövű elöltöltős puskák;
- huzagolt csövű elöltöltős puskák (esetenként optikai irányzékkel);
- huzagolt csövű hátultöltő puskák (esetenként optikai irányzékkel);
- huzagolt csövű ismétlőpuskák.

A felsoroltak közül a jobb minőségű huzagolt csövű elöltöltős puskák és a huzagolt csövű hátultöltő puskák egyes típusai voltak alkalmasak a mai értelemben is nagy lőtávolságú alkalmazásra.

Gyakori volt, hogy a fegyverhasználatban és a terepismeretben is jártas vadászok léptek be katonának, és vitték magukkal megszokott céllövő fegyvereiket. Korabeli feljegyzések¹ 500 yard (457 m) és 800 yard (731 m) távolságból elért találatokról is beszámolnak. Az ekkori puska lövedékek átmérője a mai értelemben nagy, 11–14,2 mm volt. A konfliktusban megjelenik a mai szóhasználattal a *counter-sniper*, azaz a mesterlövész-ellenes tevékenység, amely során a felek az ellenség nagy távolságból, pontosan lövő egyes katonái ellen a saját pontos lövőiket és kollektív fegyvereiket alkalmazták. A nagy távolságú puska lövést tüzekek ellen is használták, megnehezítve az ágyú kezelését, illetve az ütközetekben lőtávolságba kerülő harcászati vezetők ellen, megölésükkel megtörve az ellenség vezetését és harci morálját. A mai mesterlövész őse nem csupán találomra próbálkozott lövéseivel, hanem valós fenyegetést jelentett. Az egyik leghatékonyabb ellenük alkalmazott technika nagyban hasonlított korunk mesterlövész-ellenes módszeréhez: a lövést leadó ellenséges mesterlövészre azonnali tűz kiváltása a lehető legnagyobb tűzerő fegyverrel. Amit napjainkban harcjárművek toronyfegyvereivel vagy önműködő gránátvetővel oldanak meg, akkoriban ágyúkból sörétszerűen kilőtt apró lövedékekkel tették. A konföderációs oldalon tüzerként harcoló James M. Dancy a következőképp írt le egy hasonló esetet:

„Egy magas ciprusfán lévő orvlövész Hines hadnagy ágyújának lőtávolságán belül egy sportirányzékos puskával három lövést adott le. Egy eltalálta a tengelyt, egy eltalálta az ágyú elejét, a harmadik pedig szilánkosra törte az ágyúkezelő, George Griffin bal karját. Az ágyús őrmester távcsövével felfedezte az orvlövészt a füstpamacsok alapján egy magas ciprusfán, negyedmérföldnyire [...] nagyjából ötven lábra a talajtól. Előkészítette az ágyúkat, egy tizenkét fontos töltettel. A dörrenés után nem hangzott el több puska lövés [...] Ágyúlövésünk átszaggatta az orvlövész testét, csaknem félbetépve azt.”²

Az angolszás nyelvben ebben a korszakban honosodott meg a *sharpshooter* kifejezés, amely – utalva a személy egyéni kvalitására – konkrétan pontos lövőt jelent. A kifejezést

¹ John L. Plaster: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Colorado, Paladin Press, 2008. 111.

² Plaster (2008): i. m. 194. (A szerző fordítása.)

napjainkban is használják helyenként angolszász nyelvterületen rendvédelmi és katonai precíziós lövészekre, megkülönböztetve őket az átlagos lövésztől.

2. A búr háborúk

A 19. század végére több országban is lecserélték a század második felében használt 11 mm ürméret körüli, egylövetű hátultöltő vagy ismétlőpuskákat. A világ fegyveres erői fokozatosan 6,5–8 mm ürméretű, gyér füstű lőporral töltött lőszerrel működő ismétlőpuskákat rendszeresítettek. Ezek a fegyverek lapos röppályával, nagy átütőerővel, nagyobb lövedék-kezdősebességgel rendelkeztek a feketelőporos tölténnyel működő puskáknál. A Brit Birodalom terjeszkedésének ellenálló búr-holland és német telepések közvetlenül a harcok újbóli, 1899-es kitörése előtt harminchétezer darab modern Mauser puskát szereztek be.³ A britek Lee-Metford típusú ismétlőpuskáihoz a gyarmatokon alacsonyabb lövedék-kezdősebességű, feketelőporos töltényeket használtak.⁴ Az afrikai vadont jól ismerő, nagyvadak vadászatában jártas telepések sikeresen alkalmazták az álcázott, előre kialakított tüzelőállásokat, puskáik irányzékát előre meghatározott tájékozódási pontokhoz állítva. A létszámfőlányban lévő reguláris brit egységek ellen harcoló búrok harcászati módszereire a kiscsoportos, vakmerően kivitelezett lesállások, rajtaütések, üldözések voltak jellemzőek. A britek oldalán önkéntes felderítőként harcoló amerikai állampolgár, Frederick Russel Burnham szemtanúként számol be egy kis létszámú búr *commando*⁵ által végrehajtott lesállásról, amelyet hadifogolyként nézett végig:

„A lazán egymásra rakott kövekből készült mellvéd nagyjából négy láb magas és ugyanolyan széles volt [...] Hat búr felderítő volt mögötte [...] Elvették lovaimat, fegyveremet, és megparancsolták, hogy üljek a mellvéd mögé [...] a sík terepen galoppozó (brit) lovasok ki voltak téve a kiváló lövők kezében lévő Mauserok tüzének [...] fogvatartóim kitarotán tüzeltek, miközben egy fiatal búr legény kiabálta a becsült lőtávolságot [...]”⁶

Az angolszász *sniper*, azaz mai magyar szóhasználattal mesterlövész kifejezés nem kifejezetten fordul elő a búr háborúkat feldolgozó irodalmakban. Ennek ellenére a búrok által együttesen alkalmazott technikák és képességeik között több olyan is felfedezhető, amelyet napjaink mesterlövészeinél is láthatunk:

- az ellenség lőtávolságán kívül eső tüzelőállásból leadott célzott egyes lövések;
- kis csoportokban végrehajtott feladatok;
- a felderítésüket megnehezítő rejtőzködés és álcázás alkalmazása;
- a tereptárgyak távolsága alapján történő irányzékállítás.

³ Plaster (2008): i. m. 283.

⁴ Kováts Zoltán – Nagy István: *Kézi lőfegyverek*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1986. 87.

⁵ A magyar nyelvben is használt kommandó szót a búr háborúban kezdték először használni a kis létszámú különítményekre.

⁶ Frederick Russell Burnham: *Scouting on Two Continents*. New York, Garden City, 1926. 162. (A szerző fordítása.)

Leginkább a búrok felderítőinek „láthatatlansága” frusztrált egyes befolyással rendelkező briteket. Ebbéli fölényük ellensúlyozására Simon Joseph Fraser, a skóciai Lovat lordja alapította meg a Lovat Scouts felderítőalakulatot, annak tagjait skót vadőrök, pásztorok és erdészek közül toborozva. A mai mesterlövészek is használják az általuk alkalmazott, a test kontúrjait elmosó és a környezetbe olvadó álcaruhát, a *ghillie*-t, illetve annak különféle változatait.⁷ A skót eredetű *ghillie* kifejezés világszerte a mesterlövészek és a gyalogos felderítők jellegzetes álcaruhájára vonatkozik. Jellemző, hogy a szót a mesterlövészek világszerte eredeti formájában használják.

3. Az első világháború

Az első világháború megmerevedett arcvonalai, az igény az ellenség állásainak folyamatos figyelésére és a lehetőség kihasználása, ha egy-egy óvatlan katona láthatóvá vált, életre hívta a klasszikus katonai mesterlövész alakját. A golyós vadászpuskákon ekkor már általánosan elterjedt céltávcsövek bizonyos haderőknél a rendszeresített puskákon is megjelentek. A harcok kezdetén a németek voltak előnyben ezen a téren. James W. Gerard, az Amerikai Egyesült Államok németországi nagykövete 1913 és 1917 között ezrével látott optikai irányzékmal ellátott német hadi puskákat.⁸ A németek a lövészárokharcok során a mesterlövészek hozzájárulásával az ellenséges vonalak közötti „senki földje” terület megfigyelését, felderítését is akadályozták, csökkentve ezzel a sikeres rohamok esélyét. A német mesterlövészek alapvető fegyvere a 7,9 × 57 mm tölténytűzelő, 1898 mintájú Mauser puska volt.

A német mesterlövészek tüzének hatására tömegével estek el vagy sebesültek meg brit, kanadai és francia katonák. H. Hesketh-Prichard, a *Sniping in France* című könyv szerzője leírja, hogy egy napon egy német mesterlövész ugyanazon brit zászlóalj tizennyolc tagját ölte meg.⁹ Az őrnagyi rendfokozatban szolgáló brit tiszt írta a katonai irodalom egyik első olyan könyvét, amelyben mesterlövészek képzésére, őket részletesen felkészítő tanfolyam megszervezésére vonatkozó információkat találhatunk. A britek az 1915-ös évtől kezdtek felzárkózni, és fokozatosan fejlesztették mesterlövész-képességeiket. A jobb szórás képességgel rendelkező hadi puskákra céltávcsövet szereltek, hadszíntéri mesterlövész-kurzusokat indítottak és nagy nagyítású monokuláris megfigyelőtávcsöveket kezdtek alkalmazni.

A megfigyelésre, az ellenséges mesterlövészek dominanciájának megtörésére és általában az ellenség pusztítására alkalmazott brit mesterlövészek tevékenységét a háború alatt elismerték, egyre jobb minőségű fegyverekkel látták el őket, illetve szervezésük is olyan elvek alapján történt, hogy az hatékonyságukat növelte. 1915 közepére a brit lövészzászlóaljak engedélyt kaptak nyolc párból álló mesterlövész-félszakaszok létrehozására, amelyek mindegyikét egy tiszt vezette, két altiszt segítségével. A mesterlő-

⁷ Plaster (2008): i. m. 324.

⁸ Plaster (2008): i. m. 293.

⁹ H. Hesketh-Prichard: *Sniping in France*. Kingston, Chapel River Press, (é. n.). 2.

vészek alkalmazására egyre inkább az lett a jellemző, hogy harcfeladatokat kaptak, amelyeknek megtervezését és végrehajtását parancsnoki iránymutatás alapján önállóan végezték. Azok a parancsnokok, akik felismerték, hogy a mesterlövészek hatékonysága ezzel a hozzáállással használható ki legjobban, kifejezetten hangsúlyozták a bizalom delegálását a mesterlövész felé.¹⁰

Természetesen nem csak a nyugati hadszíntéren alkalmaztak távcsöves puskával felszerelt, álcázott tüzelőállásból tüzelő, jó lökészséggel rendelkező katonákat. Az 1915 áprilisában a Gallipoli félszigeten partra szálló ausztrál és új-zélandi (ANZAC) erők katonái között nagy veszteségeket okoztak a Mauser puskákkal felszerelt és uralgó pozíciókban elhelyezkedő török mesterlövészek. Az ANZAC-erők 1. hadosztályának parancsnokát, William T. Brides vezérőrnagyot is egy török mesterlövész lövedéke sebezte halálra 1915. május 15-én. Egy nappal később a helyére kijelölt brit tábornok, Harold B. Walker fejét súrolta egy lövedék. A lövést túlélő tábornok, miután magához tért, mesterlövészellenes óvintézkedéseket vezetett be katonái között. Saját soraikból a legjobb lövők részére távcsővel felszerelt hadi puskákat, a megfigyelők részére nagy nagyítású távcsöveket adtak ki, hasonlóan a nyugat-európai hadszíntéren harcoló britekhez.¹¹

A harcok első világháborús megjelenése hívta életre az anyagi-technikai célok ellen használt 13–20 mm űrméretű nehézpuskákat, idegen szóval *antitank* vagy *anti-materiel* puskákat is, amelyeket a két világháború között folyamatosan fejlesztettek és rendszeresítették a világ katonai erői. Ezek a fegyverek bizonyos esetekben optikai irányzékmal voltak felszerelve. Az egyre erősebb páncélzattal rendelkező harcok ellen bár elvesztették jelentőségüket, azonban harcjárművek, bunkerek, lövegek és más, egyéni lőfegyverekkel és közepes géppuskákkal nehezen pusztítható célok ellen sikeresen alkalmazták őket.

4. A második világháború

Az első világháború hatása a mesterlövészek „szakmai kultúrájára” bizonyos haderőknél az volt, hogy rövid ideig ugyan, de léteztek képzési és szervezeti formák, amelyek a katonai mesterlövészekre vonatkoztak. Bizonyos országokban a céllövészet mint nemzeti sport és a hazafias nevelés része nem veszített jelentőségéből a két világháború alatt, tehát utánpótlásként és alapként szolgálhatott mesterlövészek kiválasztásához. Ilyen volt a hitleri Németország és a sztálini Szovjetunió, ahol a fegyverkezési programokban a kézi fegyverek, köztük az optikai irányzékok és a távcsöves puskák fejlesztése is helyet kapott. Az 1930-as évekre legyártott fegyvereket és alkalmazásuk módszereit mindkét hatalom széleskörűen tesztelte a spanyol polgárháború során, amely kiváló, a második világháborút megelőző próbalehetőségnek bizonyult. Ezzel szemben más nemzetek úgy léptek be a második világháborúba, hogy a katonai mesterlövész-képességeket az első világháborús tapasztalatokat felelevenítve újra fel kellett építeni. Mindenesetre mint

¹⁰ Plaster (2008): i. m. 321.

¹¹ Plaster (2008): i. m. 334.

a gyalogság harcát támogató fegyverek az optikai irányzékkel felszerelt hadi puskák és a nyílt vagy optikai irányzékkel ellátott nehézpuskák szinte minden haderőnél megtalálhatóak voltak az 1940-es évek elejére. A puskatávcsövek szerkezete egyre megbízhatóbbá vált, az oldal- és magassági állítás lehetőségei egyre inkább kezdték hasonlítani a napjainkban is használt puskatávcsövek állító dobjaihoz. Az optikai irányzékek fejlődésének fontos mérföldköve volt a Mauser Karabiner 98 kurz (98 mintájú rövid karabély), a németek egyéni lőfegyverére kifejlesztett ZF-41 egyszerű céltávcső, amely nem a zárszerkezet felett, hanem körülbelül a fegyver felénél volt rögzítve. A másfélszeres nagyítással rendelkező ZF-41 optikai irányzék – a mai reflexirányzékokhoz hasonlóan gyors célzást és rövid lőtávolságokon pontos lövéseket tett lehetővé. A nyílt irányzék használata során a lövőnek három elemre, a célpontra, a célgömbre és a nézőkére kell fókuszálnia. Az optikai irányzékoknál a három elem kettőre csökken, a célpontra és a céltávcső irányzójelére. A ZF-41 optikai irányzékkel megjelent az egyéni lőfegyverek első reflexirányzéka is.

Ugyancsak a második világháború manőverező jellegű gyalogsági harcászata hívta életre a távcsöves öntöltő puskát, amely mint fegyverkategória napjainkban is az alegység kötelékében harcoló mesterlövész egyéni fegyvere. A szovjetek az SVT-38 és az SVT-40 típust, a németek a G-43 típust, az amerikaiak az M1-D Garand öntöltő puskákat szerelték fel céltávcsővel, és alkalmazták szakasztámogató mesterlövészpuska szerepükben. Ezek a fegyverek – az ismétlőpuskáknál – nagyobb tárcapacitással, oldalban és magasságban állítható céltávcsővel rendelkeztek és alkalmasak voltak a nyílt irányzékos egyéni lőfegyverek és az ekkorra már általánosan elterjedt, pisztolylőszeret tüzelő géppisztolyok rövid lőtávolsága által létrehozott hiány orvoslására. Az öntöltő működés miatt lehetővé vált a gyors, egymás utáni lövések leadása.

A második világháború során a katonai mesterlövészek vagy a pontosabb, nagyobb lőtávolsággal rendelkező fegyvert – nehézpuskákat – kezelő katonák harcászataira több szerepkör betöltése is jellemző volt:

- a lövészelegységek kötelékén belüli tűztámogató;
- a köteléktől viszonylag függetlenül tevékenykedő mesterlövész vagy mesterlövészpár;
- könnyen páncélozott vagy nehezebben átüthető célok pusztítására létrehozott nehézpuskás csoport, raj.

Feladataik a mai elvekhez hasonlóan az ellenséges mesterlövészek, a parancsnokok, a kollektív fegyverek és kezelőik, az értékes eszközök megsemmisítése és rombolása, valamint a megfigyelés volt.

Az Amerikai Egyesült Államok és Japán között a csendes-óceáni szigetvilágban zajlott szárazföldi harcok során is mindkét fél alkalmazott mesterlövészeket. A japán mesterlövészek gyakran hátrahagyott erőként, gondosan álcázott tüzelőállásokban tevékenykedtek, hogy az áthaladó amerikaiaknak minél több veszteséget okozhassanak. A japánok kedvelt technikája volt, hogy fákon alakítottak ki búvóhelyeket, és onnan figyeltek, illetve adták le lövéseiket. Az amerikaiak – hasonlóan az észak-amerikai polgárháborús módszerhez – gyakran egy nagy tűzerejű és viszonylag gyorsan célra

irányítható fegyvert, a sorozatlövő 30 mm-es légvédelmi ágyút alkalmazták a felfedezett japán mesterlövészek ellen.¹²

A nagy távolságra leadott lövésekkel kapcsolatban meghatározott pontossági követelmények egyre szigorúbbak lettek. A nagyobb lőtávolság nagyobb és szélesebb tűz alatt tartott területet, ezáltal az ellenség nagyobb mértékű akadályoztatását jelenti. A második világháború során az az általánosan használt mesterlövészpuskák a hadi ismétlőfegyverek céltávcsővel ellátott változatai voltak, amelyeknek agyazása a cső szinte teljes hosszán végigért. Ennek a megoldásnak az a hátránya, hogy a csővel helyenként érintkező agyazás nem engedi a fegyvercsövön lövés közben végigfutó rezgések szabad eloszlását, és ez rontja a pontosságot. A pontosság javítására ekkor már sportfegyvereken alkalmazták az úgynevezett „szabadon lengő fegyvercső” megoldást, ahol a cső nem érintkezik az előággal. Az egyik ilyen, sportfegyverből átalakított puska a Winchester cég M70 típusjelű, nehéz csővel ellátott változata volt. A fegyver rendszeresítését az új katonai mesterlövészfegyver keresésére indított projekt keretein belül pontossága és megbízhatósága miatt javasolták az amerikai fegyveres erők részére.¹³ Bár ekkor még nem rendszeresítették, előremutató, hogy a puska már ekkor, 1941-ben olyan jellemzőkkel rendelkezett, amely korunk modern, közepes méretű mesterlövészpuskáit jellemzi:

- szabadon lengő cső;
- széles, lapos, kényelmes előág;
- nyílt irányzék hiánya;
- szurony nem rögzíthető;
- fix rögzítésű, a csőtengely felett lévő céltávcső.

A későbbi évtizedek során a .30-06 löszert tüzelő Winchester M70 mesterlövészpuskát kis számban az amerikai expedíciós erők a koreai és a vietnámi háborúban is alkalmazták.

5. A koreai háború

Több, a mesterlövészek alkalmazásának történetével foglalkozó szerző is megjegyzi művében, hogy a békekötések utáni háborúellenes érzések hatására az ellenséget tudatosan, nem önvédelemből, nagy távolságból, nem „lovagiasan” megölő katona figurája nem fért bele a civilizált ember hadviselésről alkotott fogalmába. Martin Pegler az *Out of Nowhere*¹⁴ és John L. Plaster a *The History of Sniping and Sharpshooting*¹⁵ című művében arról számol be, hogy 1950 júniusában a koreai demilitarizált övezetben ENSZ-felhatalmazás alapján lévő amerikai, kanadai, brit és ausztrál katonák mesterlövész-képességek nélkül kezdték el azt a háborút, amely az első világháború nyugati hadszínterére emlékeztető lövészárokkharccá alakult át. Az észak-koreai állások irányából

¹² Martin Pegler: *Out of Nowhere. A History of the Military Sniper*. Osceoda, Osprey Publishing, 2004. 220.

¹³ Plaster (2008): i. m. 489.

¹⁴ Pegler (2004): i. m. 264.

¹⁵ Plaster (2008): i. m. 509.

gyakorivá váló pontos puskatűz olyan mennyiségű veszteséget okozott, hogy a nyugati békefenntartó erők parancsnokai mesterlövész-feladatokra alkalmas katonák kiválasztásába és képzésébe kezdtek, valamint az anyaországokból a helyszínre szállítottak jó állapotban lévő második világháborús mesterlövészpuskákat.

A céltávcsővel felszerelt .50 BMG kaliberű fegyverek egyeslövessel való nagy távolságú alkalmazása, ha kezdetlegesen is, de ebben a háborúban jelent meg. A hadszíntéren lévő katonák azt használták, ami elérhető volt: az M2 géppuskákat szerelték fel helyenként a mesterlövészpuskák optikai irányzékaival, és azokat alkalmazták 1000 yard (914 m) feletti lőtávolságokon, ahol a rendszeresített.30-06 töltény energiája már nem bizonyult kielégítőnek.¹⁶

A koreai háborúban szolgáló N. W. Hicks őrnagy a következőt írta az amerikai tengerészgyalogosok rögtönzött mesterlövészképzéséről:

„[...] a képzés résztvevőit nem csupán a .30-as kaliberű M1 puskára képezték ki (vagy elérhetősége esetén a '03-ra), hanem az .50 kaliberű géppuska egyeslövessel való használatára is. Céltávcsőveket szereltek fel [...] és hatékonyak bizonyultak 1200 yard vagy afeletti lőtávolságig. Amíg mesterlövészeink speciális felkészítése zajlott, [...] úgy tűnt, hogy az ellenség mesterlövészei uralmuk alatt tartják a helyzetet. Mesterlövész-fenyegetettség szempontjából az 1. tengerészgyalogos hadosztály tevékenységi területe volt súlyosan érintett. Aztán több figyelőponthoz is a tengerészgyalogos mesterlövészcsoportokat osztották be. A puszkák szakértői minden segítséget megkaptak az ellenséges mesterlövészek felderítéséhez. A helyzet megváltozása fantasztikus volt. Egyszerűen megszűnt az állásainkat fenyegető mesterlövész-tevékenység.”¹⁷

6. A vietnámi háború

A vietnámi háborút az Amerikai Egyesült Államok által a háború során rendszeresített mesterlövészfegyverek, irányzékok, eljárások, szervezési megoldások és az általánosan használt gyalogsági lőszerknél jobb minőségű mesterlövésztöltények bevezetése miatt is mérföldkőnek lehet tekinteni a katonai mesterlövész-képesség fejlődésének tanulmányozása során. Az amerikai mesterlövészek vietnámi alkalmazásának mértékéről sokat elárul az a mennyiségi adat, hogy a második világháborúban az összes háborút folytató nemzet összes katonai mesterlövésze 18 467 ellenséget ölt meg, míg Vietnámban az USA mesterlövészei 2091 találatot értek el.¹⁸ Az 1960-as évekre a lövészelegységek egyéni lőfegyverei egyre több országban az egyes- és sorozatlövés leadására alkalmas rövidebb csövű gépkarabélyok lettek, amelyek az addig általános puska-lőszerknél kisebb teljesítményű töltényeket tüzeltek. Méreteiknél fogva az addigi puszkáknál alkalmasabbak voltak arra, hogy az egyre általánosabbá váló gépesített lövész katonák alapfegyverei legyenek. A NATO-tagállamok és a velük együttműködő országok az 5,56 × 45 mm NATO-töltényt, a Szovjetunió és szövetségesei pedig a 7,62 × 39 mm 43 M töltényt rendszeresítették. Ezeknek a lőszereknek a teljesítménye legfeljebb 300-400 m lőtávols-

¹⁶ Plaster (2008): i. m. 522.

¹⁷ Pegler (2004): i. m. 269. (A szerző fordítása.)

¹⁸ The Sniper Log Book. *Sniper Central*.

ságig teszi lehetővé a katona számára az optimális pontosság elérését. Ezt meghaladó lőtávolságokon a lövészalegységek – továbbra is puskatöltényt tüzelő – géppuskái voltak hivatottak pusztítani, illetve lefogni az ellenséget. Az 1950-es évek során rendszeresített hosszabb csövű, 600–700 m lőtávolsággal rendelkező, öntöltő rendszerű nyílt irányzékos egyéni lőfegyverek pontosságának fejlesztését fokozatosan felváltották a tűzsűrűsége építő harcászati elveknek megfelelő korrekciók. A hidegháborús kor katonai vezetői az európai síkságokon vívott, harcászati atomcsapásokkal támogatott ütközeteket vizionáltak, ahol a lövész katonákat páncélozott járművekben szállítva vetik harcba. Michael Lee Lanning az *Inside the Crosshairs. Snipers in Vietnam* című könyvében megjegyzi, hogy a nagy tárkapacitású és sorozatlövésre is alkalmas M16A1 gépkarabély egyesült államokbeli bevezetésével az egyéni lökiképzésről a hangsúly eltolódott a tűzgyorsaságban és a tűzsűrűségben való bizalom irányába.¹⁹ A gépkarabéllyal felszerelt katonák számára ugyanis a 350–450 m lőtávolság feletti – esetenként álcázott – ellenséges célok nehezen leküzdhetők. A lőtávolságban és a pontosságban mutatkozó hiány betöltésére a mesterlövész és fegyvere a vietnámi hadszíntéren is megfelelő eszköznek bizonyult.

Plaster a már említett *The History of Sniping and Sharpshooting* című könyvében írja, hogy a vietnámi háborúba az amerikai erők távcsöves puskák és képzett katonai mesterlövészek nélkül léptek be.²⁰ Az észak-vietnámi hadsereg és a Vietkong ugyanakkor rendelkezett mesterlövész szerepkörben működő katonákkal, fegyvereik a második világháborús szovjet Moszin-Nagant típusú távcsöves ismétlőpuskák vagy azok kópiái voltak.

A délkelet-ázsiai országban az amerikai hadsereg és tengerészgyalogság a helyi lehetőségeket kihasználva szervezett meg mesterlövész-tanfolyamokat. A jelöltek kiválasztása után a tanfolyamok jellemzően mintegy 200 órában, az ismereteket felfrissítő képzések pedig 40 órában bővítették a katonai mesterlövészek ismereteit és gyakoroltatták őket.²¹

Amikor a vietnámi háborúban a nagy távolságra leadott egyeslövésre való harcászati igény felmerült, elsőként a .30-06 töltényt tüzelő Winchester M70 típusú, a sportlövészet világából átvett puska jelentett megoldást. A fegyvert minimális darabszámban már alkalmazták a második világháború vége óta. A Winchester céggel szerződést kötöttek ezer darab fegyver leszállítására.²² A magas áron beszerezhető M70 típus hadi célra való gyártását 1965-ben leállították. A .308 Winchester puskatöltény hadilőszerként való rendszeresítése magával vonta az igényt, hogy a következő tolózáras mesterlövészfegyver is ehhez a lőszerhez legyen megtervezve. A választás a Remington cég M700 modelljére esett. A hadi alkalmazás követelményeinek megfelelően átalakított mesterlövészpuskát 1966-ban M40A1 típusjellel rendszeresítették. Technikai megoldásaik tekintetében (szabadon lengő cső, nyílt irányzék hiánya, fix rögzítésű céltávcső) mindkét fegyver előfutára napjaink tolózáras mesterlövészpuskáinak.

A délkelet-ázsiai konfliktusba 1961-ben belépő Amerikai Egyesült Államok szárazföldi erői az M16A1 gépkarabély rendszeresítéséig a .308 Winchester lőszerrel tüzelő

¹⁹ Michael Lee Lanning: *Inside the Crosshairs. Snipers in Vietnam*. (H. n.), Ballantine Books, 1998. 48.

²⁰ Plaster (2008): i. m. 294.

²¹ Lanning (1998): i. m. 167.

²² Martin Pegler: *Sniper Rifles. From the 19th to the 21st Century*. Oxford, Osprey Publishing, 2010. 57.

M14 önműködő puskát alkalmazták általános egyéni lőfegyverként. Az egyes- és sorozatlövés leadására is alkalmas fegyver tárjába húsz töltény fért, a nagy teljesítményű puskatöltény nagy távolságú lövések leadását tette lehetővé.

Az M14 önműködő puskát alapul véve kezdtek az XM21 (az „X” betű az angol-szász „*experimental*”, azaz „kísérleti” szóra utal), majd a konstrukció véglegesítése után az M21 távcsöves öntöltő puska gyártásába és rendszeresítésébe. A fegyvert nappali és éjszakai irányzékkel is alkalmazták a vietnámi hadszíntéren.²³

A tolózáras mesterlövészpuskákhoz képest az öntöltő működés gyors egymásutání lövéseket tett lehetővé, a lőtávolság és a pontosság minimális romlása mellett. Ezáltal az M21 ideális választás volt, hogy a tolózáras puska mellett a mesterlövészpár második fegyvere legyen. A fegyver megbízható konstrukciónak bizonyult. Az amerikai katonák később a szomáliai, az afganisztáni és az iraki műveletek során is alkalmazták pontossága, lőtávolsága és lövedékének megállító ereje miatt. Az Egyesült Államok bizonyos alakulatainál napjainkban is megtalálható, esetenként különféle kiegészítő szereléksínekkel ellátva, amelyekre célzást segítő eszközöket vagy lámpát lehet rögzíteni.

A vietnámi háború során felismerték, hogy a lövészszázad-parancsnokok közvetlen alárendeltségébe beosztott mesterlövészpárok harcászati hatékonysága elöljárójuk tájékozottságán és kreativitásán múlik. Julian J. Ewell és Ira A. Hunt tábornokok a 9. lövészadosztály 1968 és 1970 közötti tevékenységét vizsgálják *Sharpening the Combat Edge* című munkájukban.²⁴ Kifejtik, hogy a merevebb elveket valló, a bizalmat nehezebben delegáló alegységparancsnokok sokszor akadályai voltak a tanfolyamokról az alegységekhez érkező mesterlövészek alkalmazásának. A konfliktusban az amerikai hadviselő fél az eredményeket inkább a megsemmisített ellenséges élőerő számában („*body-count*”), és nem az elfoglalt földrajzi területek nagyságában számolta.²⁵ A mesterlövészek által megsemmisített észak-vietnámi és Vietkonghoz tartozó ellenséges élőerő száma növekedni kezdett, amikor a mesterlövész-alegységeket a zászlóaljparancsnokok alárendeltségébe helyezték.²⁶ A mesterlövészpárok alkalmazásának hatékony módjai voltak a nappali és éjszakai lesállítások, a századtámpontok statikus védelme, a járőröző alegységek tűztámogatása, de idesorolhatjuk a mesterlövészek helikopterekről való alkalmazását is.

Az Egyesült Államok fegyveres erői a .30-06 (7,62 × 63 mm) és a .308 Winchester (7,62 × 51 mm NATO) típusjelű töltényeket tüzelő mesterlövészpuskáikhoz rendszeresítettek az akkori géppuskalőszerelnél jóval nagyobb pontosságra képes lőszeret. A .308 Winchester ürméretben M118 Special Ball névvel rendszeresítettek egy 173 grain (11,2 g) tömegű, teljes köpenyű lövedékkel szerelt jó minőségű töltényt. A .30-06 kaliberű Winchester M70 tolózárás mesterlövészpuskákkal az M72 típusú, sportlőszer-minőségű töltényt tüzelték, amely ugyancsak a 173 grain tömegű lövedékkel volt szerelve.²⁷

²³ David Fortier: US Army M21 Sniper Rifle. *Firearms News*, 2019. szeptember 12.

²⁴ Julian J. Ewell – Ira A. Hunt: *Sharpening the Combat Edge. The Use of Analysis to Reinforce Military Judgement*. Washington DC, Department of the Army, 1995. 3.

²⁵ Lanning (1998): i. m. 54.

²⁶ Ewell–Hunt (1995): i. m. 121.

²⁷ Plaster (2008): i. m. 516.

A vietnámi háború volt az első olyan konfliktus, ahol passzív működésű éjszakai irányzékot alkalmaztak. Az Egyesült Államok 1966-ban rendszeresítette az AN/PVS-1 típust, amelynek elektrooptikai rendszere a rendelkezésre álló fényt negyvenezeresére növelte a látómezőben a célkép létrehozása során. Az amerikaiak 1969-ben rendszeresítették a továbbfejlesztett és a katonák által „Starlight”-nak nevezett AN/PVS-2 típust, amely hetvenezeresére alakította át a környezetben befogható és a tárgyakról visszaverődő fényt. Önmagában éjszakai figyelőműszerként is alkalmazták, az M16A1, az M14 és az M21 típusú fegyvereken pedig éjszakai irányzékként funkcionált. 1969 végére az AN/PVS-2 távcső az amerikai mesterlövészek felszerelésének szerves részévé vált, a mesterlövész-tanfolyamokon résztvevők 150 m-től 600 m-ig küzdöttek le célokat segítségével.²⁸

A „Starlight” irányzék időtálló konstrukciónak bizonyult: a típus a 2000-es években kiadott, mesterlövészekkel kapcsolatos kézikönyvekben is szerepel mint a felszerelés lehetséges része.²⁹

7. A „mesterlövészek öröksége”

A vietnámi háború utáni időszakot jellemző, általános békevágygal átítatott atmoszférában az amerikai hadseregben és a tengerészgyalogságnál sem volt lehetőség azonnali program indítására a háborúban kialakított mesterlövész-képességek megszüntetésére és továbbfejlesztésére. A hadszíntéri mesterlövész-tanfolyamokat az alakulatok visszavonásával együtt bezárták. A felhalmozódott tapasztalatokat a Fort Benningben lévő lökiképző egység (Marksmanship Training Unit) vitte tovább. Leginkább a tengerészgyalogság vezető beosztású tisztjei keresték a megoldást a zászlóalj alárrendeltségébe tartozó mesterlövész-alegységek és a bennük rejlő lehetőségek megtartására. Leonard F. Chapman tábornok, a tengerészgyalogság parancsnoka utasítására a háborús tapasztalatok figyelembevételével tanulmányokat kezdtek folytatni a mesterlövészek legmegfelelőbb szervezésére és leghatékonyabb felszerelésére vonatkozóan. A mesterlövész-képességről Chapman 1971. augusztus 2-án a tengerészgyalogság fejlesztési és oktatási parancsnoksága részére levelében a következőt írta:

„A képesség tengerészgyalogoshadosztály-szinten lesz fenntartva. Az elképzelésnek megfelelően a mesterlövész-alegységek a lövész- és a felderítő-zászlóaljnál lesznek megalakítva [...]”³⁰

A parancsnokság iránymutatása alapján a mesterlövészek képzését szintén hadosztály-szintre tervezték, és az erre vonatkozó részletes kiképzési útmutatások összeállításához is hozzáfogtak. Ezenkívül több fegyverkonstrukció és hadihasználatra alkalmas céltávcső

²⁸ Lanning (1998): i. m. 102.

²⁹ FM 3-05.222, *Special Forces Sniper Training and Employment*. Washington DC, Headquarters, Department of the Army, 2003. 2–18.

³⁰ Lanning (1998): i. m. 150. (A szerző fordítása.)

vizsgálatát is elkezdték, hogy rendszeresítésre alkalmas fegyver-irányzék kombinációt hozzanak létre. Az 1980-as évekre a tengerészgyalogság, 1989-re a szárazföldi haderő saját kiadású mesterlövész-szabályzattal és az alkalmazásukra vonatkozó irányelvekkel rendelkezett.

A fent leírt, 1970-es években kezdődő folyamatok vezettek a mesterlövészszakma megszilárdulásához az Egyesült Államokban, és világszerte mintát adtak a katonai mesterlövészek szervezéséhez, képzéséhez, illetve felszereléséhez.

Felhasznált irodalom

- Burnham, Frederick Russell: *Scouting on Two Continents*. New York, Garden City, 1926.
- Ewell, Julian J. – Ira A. Hunt: *Sharpening the Combat Edge. The Use of Analysis to Reinforce Military Judgement*. Washington DC, Department of the Army, 1995.
- FM 3-05.222, *Special Forces Sniper Training and Employment*. Washington DC, Headquarters, Department of the Army, 2003.
- Hesketh-Prichard, H.: *Sniping in France*. Kingston, Chapel River Press, (é. n.).
- Kováts Zoltán – Nagy István: *Kézi lőfegyverek*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1986.
- Lanning, Michael Lee: *Inside the Crosshairs. Snipers in Vietnam*. New York, Ballantine Books, 1998.
- Pegler, Martin: *Out of Nowhere. A History of the Military Sniper*. Osceda, Osprey Publishing, 2004.
- Pegler, Martin: *Sniper Rifles. From the 19th to the 21st Century*. Oxford, Osprey Publishing, 2010.
- Plaster, John L.: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Colorado, Paladin Press, 2008.

Ajánlott irodalom

- Krajnc Zoltán – Csengeri János: A légierő képességei a hibrid fenyegetésekkel szemben. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 4. 114.
- Operators Manual for Night Vision Sight, Individual Served Weapon AN/PVS-2*. (H. n.), Headquarters, Department of the Army, 1974.

Internetes források

- Fortier, David: US Army M21 Sniper Rifle. *Firearms News*, 2019. szeptember 12. Online: www.firearmsnews.com/editorial/us-army-m21-sniper-rifle/367709
- The Sniper Log Book. *Sniper Central*. Online: www.snipercentral.com/sniper-log-book/